

BÁO CHÍ CÁCH MẠNG - “LỢI KHÍ” CỦA ĐẢNG TRONG VẬN ĐỘNG CÁCH MẠNG THÁNG TÁM (1939-1945)

PGS, TS TRẦN TRỌNG THƠ

Phó Viện trưởng Viện Lịch sử Đảng, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Ngày nhận:

23-5-2025

Ngày thẩm định, đánh giá:

24-5-2025

Ngày duyệt đăng:

30-5-2025

Tóm tắt: Cách mạng Tháng Tám năm 1945 thể hiện sự đúng đắn, sáng tạo của Đảng và lãnh tụ Hồ Chí Minh trong sử dụng báo chí làm “lợi khí” lãnh đạo và tổ chức, động viên lực lượng toàn dân tộc tiến hành công cuộc đấu tranh giành độc lập tự do cho dân tộc. Trong cuộc vận động giải phóng dân tộc (1939-1945), Đảng lãnh đạo, phát huy cao độ vai trò của báo chí cách mạng trong tuyên truyền chủ trương, đường lối cứu quốc của Đảng và Mặt trận Việt Minh, vận động, tổ chức nhân dân phát huy tinh thần tự lực tự cường, đoàn kết đấu tranh chống lại những luận điệu xuyên tạc của kẻ thù... Báo chí cách mạng Việt Nam đã thực hiện xuất sắc sứ mệnh lịch sử, góp phần to lớn vào thắng lợi của Cách mạng Tháng Tám năm 1945.

Từ khóa:

Báo chí; báo chí cách mạng;

Cách mạng Tháng Tám

1. Chủ trương của Đảng về phát huy vai trò của báo chí cách mạng trong công cuộc cứu quốc

Sau khi cuộc Chiến tranh thế giới II nổ ra, dưới chính sách cai trị tàn bạo của thực dân Pháp, của sự cấu kết đế quốc, phát xít Pháp - Nhật đẩy dân tộc Việt Nam đến hiểm họa nguy vong, cùng với sự phát triển mang tính bước ngoặt của tư duy, nhận thức về vấn đề dân tộc, về nhiệm vụ giải phóng dân tộc, quyết định “thay đổi chiến lược”, đặt nhiệm vụ giải phóng dân tộc lên trên hết và trước hết, Đảng đã quan tâm lãnh đạo, sử dụng “công cụ” báo chí vào sự nghiệp cứu quốc.

Trên cơ sở tầm nhìn về con đường vận động, phát triển của cuộc cách mạng dân tộc giải phóng, chủ trương cương quyết lãnh đạo phong trào đấu tranh của quần chúng nhằm vào mục tiêu phản đối đế quốc chiến tranh, chống đế quốc Pháp và bè lũ đế quốc, “*dự bị những điều kiện bước tới bạo động làm cách mệnh giải phóng dân tộc*”¹, Hội nghị BCH TƯ tháng 11-1939 rất quan tâm công tác tuyên truyền nhằm làm thức dậy và đề cao tinh thần dân tộc chính đáng, trong đó, “cái cốt yếu là phải ra một tờ báo bí mật”².

Hội nghị BCHTU tháng 11-1940 tiếp tục khẳng định chủ trương chuẩn bị khởi nghĩa vũ trang, thúc đẩy sự hình thành Mặt trận dân tộc thống nhất phản đế, nhìn nhận rõ kẻ thù của nhân dân Việt Nam không chỉ là đế quốc Pháp mà là đế quốc phát xít Pháp và Nhật, đồng thời có những chỉ thị đúng đắn về những công tác cấp bách, trong đó chủ trương: “Cái máu chót của công tác cổ động, tuyên truyền của mặt trận lúc này là ra một tờ báo làm cơ quan chung của mặt trận”³ để vạch mặt kẻ thù, “phổ biến khẩu hiệu của Đảng và của Mặt trận”.

Đến Hội nghị BCHTU 8, tháng 5-1941, Đảng đưa ra quyết sách: “Cần phải thay đổi chiến lược”⁴, đặt nhiệm vụ giải phóng dân tộc, độc lập cho đất nước là một “nhiệm vụ trước tiên của Đảng ta và của cách mạng Đông Dương”⁵; trong đó, chủ trương áp dụng “một chiến thuật tuyên truyền hết sức mềm dẻo thống nhất thích hợp với chính sách cứu quốc của Đảng”⁶. Nghị quyết Hội nghị ghi rõ: “Muốn cho sự tuyên truyền cho kịp thời và khỏi gián đoạn, mỗi khi các đảng bộ mất mỗi liên lạc với nhau thì mỗi Đảng bộ địa phương phải tìm cách ra báo chí tuyên truyền ít nhất là các ban tỉnh ủy phải có ban tuyên truyền chuyên môn xuất bản báo riêng ở tỉnh để tuyên truyền cho kịp thời”⁷. Hội nghị còn nhấn mạnh: “trong lúc này không nên đưa chủ nghĩa cộng sản ra tuyên truyền, huy hiệu, cờ đỏ búa liềm không nên dùng luôn. Các sách báo tuyên truyền không nên dùng danh nghĩa Đảng nhiều, phải lấy danh nghĩa các đoàn thể cứu quốc và Mặt trận mà thay vào. Phải kêu gọi tinh thần cứu quốc mạnh mẽ, thức tỉnh một cách thống nhất những tính ái quốc của nhân dân”⁸.

Hội nghị Ban Thường vụ Trung ương (2-1943), trong khi đề ra các biện pháp đẩy mạnh công tác chuẩn bị khởi nghĩa, yêu cầu toàn Đảng phải đặt mình vào tình thế khẩn cấp, đã chủ trương đẩy mạnh và nâng cao tính hiệu quả, thiết thực, tính đại chúng của công tác tuyên truyền

nói chung và công tác báo chí nói riêng. Nghị quyết Hội nghị viết: “Báo sách của Đảng cũng như của Mặt trận phải viết thật dễ hiểu, tránh những danh từ lủng củng và cách nói trừu tượng để quần chúng dễ nhận, văn phải cảm động, hùng hồn không máy móc, khô khan. Báo chung của Mặt trận phải phản ánh quyền lợi các giới; phải bớt chính trị, để có thể chú trọng về văn hóa, nghệ thuật, thể dục, v.v.”⁹.

Từ những định hướng lãnh đạo chung trên đây, trong hầu hết các nghị quyết, chỉ thị, thông cáo... của Trung ương và các cấp bộ đảng, của Mặt trận Việt Minh, luôn nhấn mạnh nhiệm vụ chỉ đạo, phát huy vai trò của báo chí, coi đó là một nhiệm vụ chủ yếu, thường xuyên, liên tục, cấp bách của sự nghiệp cứu quốc. Trong tình hình Pháp - Nhật thi hành chính sách phát xít hóa, báo chí công khai không còn điều kiện hoạt động, Đảng chủ trương chuyển báo chí vào hoạt động bí mật.

Thực hiện chủ trương của Trung ương Đảng, các cấp bộ đảng trực thuộc và cấp bộ Việt Minh, kể cả những chi bộ Đảng trong nhà tù, đã xuất bản sách báo bí mật ngày càng nhiều để tuyên truyền, động viên, giáo dục và tổ chức quần chúng đấu tranh chống phát xít và tay sai, thực hiện đường lối chính sách của Đảng, của Mặt trận Việt Minh. *Báo Cờ Giải Phóng, báo Cứu Quốc, Tạp chí Cộng sản...*, các báo chí địa phương, đoàn thể được bí mật phát hành trong các tổ chức Đảng, các hội cứu quốc và trong quần chúng và phát huy vai trò trong tuyên truyền, vận động cách mạng.

2. Phát huy vai trò của báo chí cách mạng trong công cuộc cứu quốc

Thông qua báo chí cách mạng, Đảng tuyên truyền, phổ biến về cách mạng giải phóng dân tộc, về đường lối cứu quốc

Dưới sự lãnh đạo của Đảng, với phương châm tuyên truyền mềm dẻo, thống nhất, báo

chí cách mạng của Đảng, của Mặt trận từ Trung ương xuống địa phương đã tập trung truyền tải chủ trương đường lối, nhiệm vụ giải phóng dân tộc của Đảng đến các cấp bộ, đảng viên, đến quần chúng nhân dân.

Cuối tháng 9-1941, *Tạp chí Cộng sản* cơ quan lý luận của Đảng, do đồng chí Trường Chinh trực tiếp phụ trách, ra số 1, đã đăng một loạt bài giới thiệu đường lối, sách lược cứu quốc của Đảng. Bài “Hội nghị lần thứ 8 của Ban Chấp hành Trung ương” đã quán triệt đến cán bộ, đảng viên tinh thần mới: “Đảng đã quyết định từ bỏ các quan niệm hẹp hòi, khắc phục các sai lầm khuyết điểm, đề ra phương hướng sửa chữa để Đảng không những là người lãnh đạo cách mạng Đông Dương, mà còn là người đại diện cho toàn thể các dân tộc ở Đông Dương. Đảng viên phải làm tròn nhiệm vụ, không sợ khùng bó, không sợ chết chóc”¹⁰. Bài “Chính sách mới của Đảng”, đề ngày 23-9-1941, đã chỉ cho cán bộ, đảng viên hiểu rõ nhiệm vụ và khẩu hiệu đấu tranh mới của Đảng. Bài báo viết: “Đảng phải bỏ những khẩu hiệu lỗi đã thời, nêu cao những khẩu hiệu mới: đánh đổ đế quốc Pháp, Nhật, đánh đổ bọn Việt gian. Thành lập chính quyền nhân dân cách mạng. Ngày làm 8 giờ, có bảo hiểm xã hội. Thủ tiêu mọi thứ thuế hiện hành, thực hiện đánh thuế theo thu nhập. Chia đất của bọn đế quốc và Việt gian cho dân cày và binh lính. Nam nữ bình quyền. Tổ chức một mặt trận chống Pháp và chống Nhật, phát động cao trào cứu nước, xây dựng lực lượng vũ trang. Tóm lại chính sách mới của Đảng là chính sách “tất cả cho việc giải phóng đất nước”¹¹.

Đầu năm 1943, Ban Thường vụ Trung ương tái bản *Tạp chí Cộng sản*; số 1 ra ngày 24-2-1943 đã đăng tải toàn bộ nội dung Nghị quyết Hội nghị Ban Thường vụ Trung ương tháng 2-1943. Trong bài “Vấn đề khởi nghĩa - Kỷ niệm Xô viết Nghệ An” viết ngày 15-7-1943, đăng trên *Tạp chí Cộng*

sản, số 2 ra ngày 24-9-1943, Tổng Bí thư Trường Chinh đã phân tích những vấn đề của việc sửa soạn khởi nghĩa chống phát xít Nhật, Pháp, nêu lên những phương pháp cốt yếu làm cho đông đảo quần chúng tham gia khởi nghĩa, làm cho chiến tranh du kích biến thành địa phương khởi nghĩa, làm cho khởi nghĩa có tính chất quần chúng, “đúng ý nghĩa cách mạng giải phóng dân tộc”¹².

Bên cạnh *Tạp chí Cộng sản* (ra không đều kỳ), báo *Cờ Giải Phóng* - cơ quan ngôn luận của Đảng (số 1, ra ngày 10-10-1942) do Tổng Bí thư Trường Chinh phụ trách, đóng vai trò rất quan trọng truyền tải chủ trương đường lối, nhiệm vụ giải phóng dân tộc của Đảng đến các cấp bộ, đảng viên, đến quần chúng nhân dân.

Trong bài “Vấn đáp về chính sách của Đảng” *Cờ Giải Phóng*, số 2, ra ngày 26-8-1943, đồng chí Trường Chinh đã luận giải những vấn đề sinh tử của dân tộc mà HNTƯ 8 (5-1941) đã vạch ra. Đồng chí viết: “Nhiệm vụ của cuộc vận động cách mạng ở Đông - dương trong giai đoạn này là: trước hết phải giải phóng cho dân tộc. Cuộc cách mạng Đông - dương trong giai đoạn này phải là cách mạng dân tộc giải phóng. Muốn hoàn thành cuộc cách mạng ấy, Đảng phải vận động tất cả các tầng lớp nhân dân thành lập mặt trận dân tộc thống nhất chống Nhật Pháp”¹³.

Ngày 9-3-1945, phát xít Nhật đảo chính Pháp độc chiếm Đông Dương. Ban Thường vụ Trung ương đã họp, ra chỉ thị “Nhật Pháp bắn nhau và hành động của chúng ta” vào ngày 12-3-1945, phát động cao trào Kháng Nhật cứu nước làm tiền đề cho Tổng khởi nghĩa. Với bút danh C.G.P. Tổng Bí thư Trường Chinh viết bài “Cuộc “đảo chính” của Nhật ở Đông Dương” đăng trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 11, ra ngày 25-3-1945, chỉ rõ: “Chính quyền Pháp đã đổ. Chính quyền Nhật chưa ổn định. Các hạng tay sai của Nhật, Pháp đang hoang mang. Tình thế rất thuận tiện. Các

chiến sĩ cách mạng Đông Dương phải lợi dụng đến cùng cuộc khủng hoảng chính trị đang tiếp diễn đang phát triển cao trào. Rút dè, do dự lúc này là có tội... Toàn bộ công tác của Đảng phải nhằm vào mục đích gấp tiến tới khởi nghĩa, sẵn sàng hưởng ứng quân đồng minh”¹⁴.

Cùng với báo Trung ương, báo của các cấp bộ địa phương, nhất là của các xứ ủy, cũng đóng vai trò quan trọng trong truyền tải chủ trương, đường lối của Đảng. Ngày 16-6-1940, với danh nghĩa của BCHTU, các đồng chí trong Xứ ủy Bắc kỳ đã ra “Tuyên ngôn của Đảng Cộng sản Đông Dương” đăng trên báo *Giải Phóng* - cơ quan của Xứ ủy Bắc Kỳ, số 5 (15-7-1940). Tuyên ngôn hiệu triệu các bậc trí thức, các nhà tư sản, địa chủ phú hào ái quốc, các viên chức, hương chức, hội tề, lực lượng công, nông, binh và dân chúng cần lao... “Đứng dậy đấu tranh mãnh liệt trong hàng ngũ Mặt trận thống nhất dân tộc phản đế Đông Dương, dưới bóng cờ “giải phóng quốc gia dân tộc” đem độc lập cho quê hương, đem tự do cho dân chúng... kẻ của người công giúp cách mạng mau hát khúc khai hoàn”¹⁵.

Có thể thấy, qua báo chí cách mạng, đường lối cứu quốc của Đảng và của Mặt trận Việt Minh đã đi vào thực tiễn, dẫn đạo các cấp bộ Đảng và Mặt trận Việt Minh các cấp cùng đội ngũ cán bộ, đảng viên và quần chúng đấu tranh hướng đến mục tiêu khởi nghĩa giành chính quyền.

Thông qua báo chí, Đảng chỉ rõ cho quần chúng biết kẻ thù đế quốc, phát xít và tay sai cần phải đánh đổ để giành độc lập tự do

Gắn liền với tuyên truyền đường lối cứu quốc, qua báo chí cách mạng, Đảng tố cáo vạch trần những âm mưu và hành động độc ác, nham hiểm của đế quốc, phát xít Nhật- Pháp và tay sai; định hướng cho nhân dân đấu tranh nhằm vào kẻ thù chính.

Thời gian đầu, báo chí tập trung ngọn lửa đấu tranh vào kẻ thù chính của cả dân tộc là đế quốc

Pháp. Báo chí đã tuyên truyền, vạch tội ác của đế quốc Pháp trong việc kéo nhân dân Đông Dương vào thảm họa chiến tranh, làm nhân dân Việt Nam điêu đứng, khốn cùng. Trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 1, ra ngày 10-10-1942, Tổng Bí thư Trường Chinh viết: “70, 80 năm sống dưới ách của giặc Pháp, nhân dân Đông dương, cả giàu lẫn nghèo, đều nhận thấy những tiếng “Pháp - Việt đê huê”, “cải lương, cải cách” của giặc Pháp là giả dối”.

Sau khi Nhật vào Đông Dương, cầu kết với đế quốc Pháp và tay sai phản động chống phá phong trào cách mạng Đông Dương, kẻ thù chính của nhân dân ta là cả hai đế quốc, phát xít Pháp -Nhật. Báo chí của Đảng và Mặt trận Việt Minh đã nêu khẩu hiệu “Đánh Pháp đuổi Nhật, Việt Nam độc lập”, làm cho khẩu hiệu đó trở thành khẩu hiệu hành động thường trực trong cán bộ đảng viên và quần chúng. Trong bài “Chính sách mới của Đảng” đăng ở số đầu, *Tạp chí Cộng sản* nêu cao khẩu hiệu đánh đổ đế quốc Pháp, Nhật, đánh đổ Việt gian. Báo *Việt Nam Độc Lập*, số 110, ra ngày 1-11-1941 kêu gọi: “Muốn sống thì ta phải mau mau đoàn kết lại đánh đuổi Pháp, Nhật, giành lấy quyền độc lập tự do”¹⁶. Trong bài “Vấn đáp về chính sách của Đảng” *Cờ Giải Phóng*, số 2, ra ngày 26-8-1943, Tổng Bí thư Trường Chinh chỉ rõ: “Ở Đông Dương hiện nay phát xít Nhật là kẻ thù chính. Bọn thực dân Pháp đã rơi xuống địa vị làm đầy tớ cho Nhật”¹⁷. Trong bài “Bọn Việt gian thân Nhật hãy kíp tỉnh ngộ” đăng trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 8, ra ngày 10-11-1944, Tổng Bí thư viết: “Kẻ nào làm đường theo Nhật và bọn cầm đầu việt gian thân Nhật hay mau bỏ chúng mà trở lại với đồng bào.... Còn những kẻ cố chấp chính kiến, bán nước cầu vinh, thì nhất định bị dư luận nguyền rủa nghiêm khắc và cách mạng trừng trị thẳng tay”¹⁸.

Ngày 9-3-1945, Nhật đảo chính Pháp, độc chiếm Đông Dương, thống trị nhân dân, khủng

bổ phong trào giải phóng của dân tộc Việt Nam. Với bút danh C.G.P, Tổng Bí thư Trường Chinh đã viết bài: “Phải nhằm đúng kẻ thù”, đăng trên báo *Cờ Giải Phóng* số 12, ra ngày 12-4-1945, khẳng định: “kẻ thù chính - kẻ thù cụ thể trước mắt - của chúng ta lúc này là đế quốc phát xít Nhật. Nhiệm vụ cần kíp của chúng ta là đánh đổ kẻ thù ấy”¹⁹.

Cùng với báo Trung ương, các báo địa phương cũng hướng dẫn nhân dân nhằm vào kẻ thù chính mà tranh đấu. Báo *Việt Nam Độc Lập*, số 208 ra ngày 13-3-1945, trong bài “Một sự chuyển biến to ở Đông Dương”, chỉ rõ: “trên trường chính trị Đông Dương, đoàn thể Việt Minh và dân chúng Đông Dương chỉ có một kẻ thù là quân phát xít Nhật và tất cả lực lượng và mũi tên của người ái quốc Việt Nam hoàn toàn chĩa vào kẻ thù duy nhất ấy là quân phát xít Nhật”²⁰.

Sau khi nội các Trần Trọng Kim ra đời dưới sự đạo diễn của Nhật, Đảng Cộng sản Đông Dương đã thông qua báo chí, tập trung chống ảnh hưởng của Nhật, tư tưởng thân Nhật, sợ Nhật, phục Nhật. Trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 13 (16-6-1945), Tổng Bí thư Trường Chinh viết: nó là “Thân phận bù nhìn ... Nhiệm vụ của nó là bọc nhung vào ách Nhật, vào hứa với giặc, áp bức bóc lột nhân dân”²¹.

Có thể thấy, báo chí cách mạng đã tố cáo tội ác thực dân Pháp, vạch trần mưu gian của phát xít Nhật, ngăn chặn những ảo tưởng, mơ hồ trong xác định đối tượng đấu tranh; giúp cán bộ, đảng viên và nhân dân xác định rõ kẻ thù chính trong từng giai đoạn, tập trung ngọn lửa đấu tranh vào chúng.

Thông qua báo chí, Đảng khơi dậy tinh thần yêu nước, kêu gọi đại đoàn kết toàn dân tộc, thúc đẩy, động viên phong trào cứu quốc

Với phương châm tuyên truyền mềm dẻo, thống nhất, thích hợp với chính sách cứu quốc, sát với tình hình cụ thể, thông qua báo chí cách

mạng Đảng, Mặt trận Việt Minh đã kêu gọi tinh thần độc lập dân tộc mạnh mẽ, thức tỉnh một cách thống thiết tinh thần yêu nước, củng cố lòng tin của nhân dân vào Đảng, vào Mặt trận Việt Minh vào sự thắng lợi của cách mạng; kêu gọi đồng bào đồng tâm, hiệp lực tham gia các đoàn thể cứu quốc, đấu tranh đòi độc lập tự do cho dân tộc.

Tại Việt Bắc, báo *Việt Nam Độc Lập* gọi tắt là “Việt lập” do lãnh tụ Hồ Chí Minh sáng lập và trực tiếp phụ trách²² đã đóng vai trò “tiếng chim gọi đàn”, giáo dục, động viên quần chúng hăng hái tham gia các tổ chức cứu quốc, dìu dắt nhân dân tiến bước trên con đường tranh đấu. Với tôn chỉ: “cốt làm cho dân ta hết ngu hèn, biết các việc, biết đoàn kết, đặng đánh Tây đánh Nhật, làm cho “Việt Nam độc lập”, bình đẳng tự do”²³, báo Việt lập đã kêu gọi tất cả các giới đồng bào hãy “... đồng tâm hiệp lực. Muôn người một lòng, nhân cơ hội này mà khôi phục lại Tổ quốc, mà làm cho Việt Nam hoàn toàn độc lập”²⁴, “Dân ta muốn sống chỉ có một con đường: là đoàn kết lại để đánh Tây đánh Nhật”²⁵. Trước tình hình đoàn kết nhân dân chưa đáp ứng được yêu cầu của cuộc vận động giải phóng dân tộc, Báo *Việt Nam Độc Lập*, số 125, ngày 11-5-1942, đã đăng bài “bao giờ khởi nghĩa” nêu rõ quan điểm của Đảng, hướng dẫn các đoàn thể cứu quốc đẩy mạnh việc tổ chức vận động nhân dân: “Sức cách mệnh ngày càng nhất định càng thêm mạnh... Nếu đoàn thể có chính sách đúng, có kế hoạch khéo, nếu cán bộ biết hoạt động, tuyên truyền tổ chức thì toàn dân nhất định sẽ đoàn kết”²⁶.

Theo chủ trương của Đảng: “Cần phải nêu cao cờ đỏ sao vàng của Mặt trận Việt Minh không nên lạm dụng việc nêu cờ đỏ búa liềm. Cần xuất bản một tờ báo làm cơ quan tuyên truyền trung ương của Mặt trận Việt Minh”²⁷, ngày 25-1-1942, báo *Cứu Quốc* - Cơ quan cổ động của Việt Nam độc lập Đồng minh (sau đổi thành Cơ quan

tuyên truyền cổ động của Việt Nam độc lập Đồng minh) ra số đầu. Bằng việc đăng tải những bài văn nghị luận, bình luận chính trị sắc sảo, thơ ca, phóng sự, tùy bút..., báo *Cứu Quốc* đã có những đóng góp quan trọng trong tuyên truyền đường lối cứu quốc của Đảng, của Mặt trận Việt Minh trong động viên, tổ chức đồng bào đứng lên đấu tranh chống đế quốc, phát xít và tay sai để giành độc lập, tự do. Ngay số đầu, báo *Cứu Quốc* kêu gọi đồng bào “mau hợp sức cùng lòng đánh đuổi Pháp Nhật, rửa nhục cho non sông, đưa tổ quốc tới chốn vinh quang độc lập... Cứu quốc sẽ là người chỉ lối trung thành cùng đồng bào cùng tiến trên con đường giải phóng dân tộc”²⁸.

Trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 3, ra ngày 15-2-1944, Đảng “lớn tiếng kêu gọi đồng bào mau tỉnh dậy! Đùng chia rẽ nữa! Chia rẽ là chết! Phải để Tổ quốc lên trên hết, dân tộc lên trên hết! Hãy đoàn kết lại chung quang khẩu hiệu: dân tộc độc lập!”²⁹.

Vào năm 1943, để đẩy mạnh một bước công việc chuẩn bị khởi nghĩa vũ trang ở Cao Bằng và Bắc Kạn, báo *Việt Nam Độc Lập* số 168, ra ngày 11-7-1943, đăng bài “Thêm hai khẩu hiệu”. Bài báo có đoạn: “Lâu nay chúng ta vẫn chuẩn bị khởi nghĩa. Chuẩn bị bằng cách phát triển và củng cố các hội cứu quốc và V.M. Bây giờ chúng ta phải chuẩn bị lên một bước. Chuẩn bị tất cả những điều cần thiết để vũ trang khởi nghĩa. Một là chúng ta phải tổ chức đội tự vệ chiến đấu. Đội tự vệ chiến đấu ấy phải luyện tập cách đánh du kích để sau này biến thành đội du kích. Hai là chúng ta phải sửa soạn đủ vật liệu để lúc đứng lên khởi nghĩa có đủ mà dùng”³⁰.

Trong bài “Phải tiến gấp” đăng trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 6, ngày 28-7-1944, Đảng kêu gọi: “Thời cuộc trong ngoài hết sức có lợi cho ta. Dịp tốt ngàn năm có một đang lại.... Hãy thi nhau phát triển tổ chức; thi nhau đẩy mạnh phong trào

đấu tranh của quần chúng.... Phải sẵn sàng đón lấy cơ hội và chuẩn bị đủ điều kiện tóm lấy nó”³¹.

Tại Nam Kỳ, vào đầu năm 1943, Ban cán sự Miền Đông Nam Kỳ được thành lập, ra báo *Giải Phóng* làm cơ quan tuyên truyền cách mạng. Báo có nhiều bài tuyên truyền chủ trương, Điều lệ của Mặt trận Việt Minh, giáo dục quần chúng theo đường lối cứu quốc của Đảng, trở thành “giường mới” cho phong trào Việt Minh ở Nam Bộ³². Theo các thông báo của Mặt trận Việt Minh ở Nam Bộ (các ngày 31-8, 30-9-1943) thì “Các đoàn thể của Việt Nam độc lập Đồng minh (Việt Minh) hầu hết đều có phát triển, tính chung lại gần 30 phần trăm và tiếp tục phát triển nữa”³³. Giữa năm 1944, Kỳ bộ Việt Minh Nam Kỳ thành lập. Báo *Giải Phóng* là cơ quan của Việt Minh ở Nam Kỳ. Nội dung của báo bao gồm các bài viết phân tích tình hình thế giới, phản ánh đời sống quần chúng dưới ách Pháp - Nhật, phản ánh cuộc đấu tranh của nhân dân chống âm mưu của phát xít Nhật; tuyên truyền chủ trương, Điều lệ của Việt Minh. Ngoài ra, báo còn đăng các bài về văn hóa, xã hội, thơ ca... tuyên truyền, giáo dục quần chúng theo đường lối cứu quốc của Đảng.

Qua báo chí cách mạng, Đảng còn tuyên truyền cho sự đoàn kết quốc tế của nhân Việt Nam với nhân dân các dân tộc bị áp bức trên thế giới, cho việc liên minh của dân tộc với các lực lượng dân chủ chống chủ nghĩa phát xít, ủng hộ cuộc kháng chiến vệ quốc vĩ đại của Liên Xô và cuộc kháng Nhật của nhân dân Trung Quốc. Đảng chỉ rõ vai trò, vị trí và sức mạnh của Liên Xô trong cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa phát xít. Báo chí cách mạng có nhiều bài giải thích chủ trương của Đảng về vấn đề “Hoa quân nhập Việt”, qua đó giúp các cấp bộ Đảng, Mặt trận Việt Minh nhận thức rõ nắm vững sách lược, có thái độ và hành động đúng với quân đội Trung hoa dân quốc.

Các cấp bộ Đảng và Việt Minh đã sử dụng báo chí làm vũ khí sắc bén để đập tan sự tuyên truyền phản động của đế quốc phát xít và tay sai

Nhằm chống lại phong trào đấu tranh cách mạng của nhân dân Đông Dương, phục vụ cho chính sách phát xít thời chiến, Pháp - Nhật dung dưỡng các thế lực phản động tuyên truyền khẩu hiệu “cách mạng quốc gia”, “Pháp - Việt phục hưng”... Nhóm Tôrôtkit cũng lập Nhà xuất bản Hàn Thuyên cho ra những tập *Văn mới*, ra báo *Ngôi sao đỏ*, viết bài trên các báo *Tin điện Sài Gòn*, *Dân báo*... nhằm bài bác chủ nghĩa yêu nước và tinh thần dân tộc chân chính; xuyên tạc chủ nghĩa Mác, bôi nhọ cuộc chiến đấu của nhân dân Liên Xô,... Mặt khác, do tác động của cuộc Chiến tranh thế giới II, cảnh sống ngột ngạt về chính trị, bần cùng về kinh tế đã làm xuất hiện những trào lưu văn học nghệ thuật lãng mạn có khuynh hướng cải lương, bi quan, bế tắc, các trường phái bí hiểm, trụy lạc; các tư tưởng đầu hàng, chủ nghĩa dân tộc hẹp hòi...

Các cấp bộ đảng và Mặt trận Việt Minh đã sử dụng báo chí làm vũ khí sắc bén để tuyên truyền, thức tỉnh quần chúng, đấu tranh chống lại các luận điệu, tư tưởng phản động nô dịch, yếm thế, nhất là đập tan sự tuyên truyền phản động của đế quốc, phát xít và tay sai, phản động. Tổng Bí thư Trường Chinh đã viết một loạt bài trên báo *Cờ Giải Phóng* vạch trần những thủ đoạn tuyên truyền mị dân, ru ngủ quần chúng của đế quốc Pháp, “bóc trần mưu gian của đế quốc Nhật”, kêu gọi nhân dân “coi chừng cái bả Đờ gôn”, kêu gọi quần chúng làm cách mạng đánh đuổi Pháp - Nhật, dựng lên một xứ Đông Dương dân chủ cộng hòa. Báo chí cách mạng của Đảng và Mặt trận Việt Minh cũng đẩy mạnh tuyên truyền, động viên, tham gia vào cuộc đấu tranh chung của dân tộc.

Năm 1943, nhân sự kiện QTCS giải tán³⁴, lực lượng phản động nhân cơ hội này xuyên tạc về

QTCS, về phong trào cộng sản quốc tế, về Liên Xô, cho rằng sự giải tán của QTCS là “đầu hàng”, “theo đuôi tư sản” của những người cộng sản. Ngày 15-5-1943, đồng chí Trường Chinh viết bài “Việc giải tán Quốc tế Cộng sản” đăng trên *Tạp chí Cộng sản*, số 2 (24-9-1943), giải thích nguyên nhân tự giải tán của Quốc tế Cộng sản là căn cứ vào nhiệm vụ cách mạng thế giới lúc này chưa phải là đánh đổ tư bản, đế quốc nói chung mà mới là đánh đổ chủ nghĩa phát xít; chưa phải là mở rộng chuyên chính vô sản và chế độ Xô viết ra khắp thế giới mà mới là mở rộng chế độ dân chủ khắp thế giới và giữ vững kết quả tốt đẹp của CNXH ở Liên Xô, làm cho Liên Xô toàn thắng. Mặt khác, để có thể liên minh với các lực lượng dân chủ, thành lập Mặt trận dân chủ chống phát xít thế giới; đồng thời trải qua quá trình đấu tranh cách mạng, các đảng của giai cấp công nhân mỗi nước đã trưởng thành, tự đảm đương được sứ mệnh lịch sử lãnh đạo phong trào cách mạng mỗi nước, do đó QTCS tự giải tán. Đồng chí Trường Chinh còn đập lại những luận điệu bôi nhọ, xuyên tạc của bọn phản động, đặc biệt là bọn Tôrôtkit, đồng thời bày tỏ thái độ của Đảng Cộng sản Đông Dương hoan nghênh quyết định tự giải tán của QTCS. Đồng chí cũng nhắc nhở cán bộ, đảng viên: “Vô luận trong tình thế nào, những người cộng sản Đông Dương chúng ta cũng không được sao lãng việc tuyên truyền chủ nghĩa cộng sản và việc phát triển tổ chức Đảng. Vô luận trong tình thế nào, chúng ta cũng không được hạ thấp vai trò lãnh đạo của Đảng, coi thường nhiệm vụ Đảng hoặc làm lu mờ cái sứ mệnh lịch sử thiêng liêng của giai cấp vô sản Đông Dương”³⁵. Việc giải thích về sự kiện QTCS giải tán trên *Tạp chí Cộng sản* đã giải tỏa những băn khoăn trong một số cán bộ, quần chúng, đập tan luận điệu phản động; củng cố lòng tin vào thắng lợi của sự nghiệp cách mạng giải phóng dân tộc.

Qua báo chí cách mạng, Đảng thống nhất ý chí và hành động, khắc phục, uốn nắn những hạn chế, lệch lạc, động viên tinh thần tiên phong, tích cực trong toàn Đảng

Thông qua báo *Cờ Giải Phóng*, Trung ương Đảng đã chỉ đạo các cấp bộ Đảng phát huy tính tiên phong gương mẫu, tăng cường vai trò lãnh đạo. Từ giữa năm 1944, nhận thấy tính hình chuyển biến có lợi cho cuộc khởi nghĩa vũ trang, Trung ương Đảng, Tổng Bí thư Trường Chinh đã viết một loạt bài trên báo *Cờ Giải Phóng*: “Hãy nắm lấy khâu chính”; “Bồi bổ điều kiện vật chất cho cuộc khởi nghĩa”, “Việc vũ trang các đội tự vệ phải thực hành cho sát”; “Điều tra quân sự”; “Chọn căn cứ địa”..., động viên các cấp bộ, đảng viên khẩn trương hơn nữa trong công tác “sửa soạn Tổng khởi nghĩa”. Tại căn cứ địa Việt bắc, báo *Việt Nam Độc Lập - Cơ quan tuyên truyền Việt Minh Cao - Bắc - Lạng*, số 194 (20-8-1944), đăng bài “Đề chuẩn bị ứng phó thời cơ phải khẩn cấp đào tạo cán bộ! Phải khẩn cấp động viên dân chúng!”. Bài báo viết: “Cơ hội ta đã gần đến. Chúng ta phải chuẩn bị cho đầy đủ mà đón lấy cơ hội. Tất cả các cán bộ phải nghe lời kêu gọi của đoàn thể mà chuẩn bị khẩn cấp... Ta phải nhớ: cơ hội ngày giờ không đợi ta đâu!... phải động viên dân chúng, nghĩa là làm cho dân chúng hiểu rằng tình hình đã khẩn cấp lắm rồi, họ có bao nhiêu sức, bao nhiêu của, đều phải trút ra mà cứu mình và cứu nước”³⁶.

Đặc biệt, các cấp bộ đảng đã sử dụng báo chí để thực hiện công tác xây dựng Đảng. Báo *Cờ Giải Phóng* đã đăng những bài mang tính chất chỉ đạo của Trung ương Đảng, Tổng Bí thư Trường Chinh, như: “Sinh hoạt Đảng”; “Đừng mắc mưu giặc”; “Những bệnh của các đồng chí dân tộc thiểu số”; “Phải tích cực hoạt động”; “Kinh nghiệm tổ chức cơ quan”, “Tổ chức giao thông”, “Chống khủng bố”; “Những bệnh sốt

rét vỡ da của phong trào”;... Qua các bài báo, Trung ương Đảng đã chỉ đạo cụ thể, sâu sát công tác tổ chức và hoạt động lãnh đạo của các cấp bộ Đảng, phát huy được vai trò lãnh đạo, nâng cao sức chiến đấu của Đảng trong sự nghiệp cứu quốc.

Đảng đã thông qua báo chí để uốn nắn những hạn chế, lệch lạc trong tư tưởng, nhận thức, khắc phục những hạn chế trong tổ chức của một số cấp bộ đảng, một bộ phận đảng viên. Sau ngày Nhật đảo chính Pháp, một bộ phận đảng viên có quan điểm “lệch lạc mơ hồ, cơ hội” là định lợi dụng Nhật. Trên báo *Giải Phóng*, số 12, ra ngày 12-4-1945, Đảng chỉ rõ: “Có bạn cho rằng: sớm muộn thế nào giặc Nhật cũng chết vì Đồng minh đang xúm lại đánh chúng. Trái lại chủ nghĩa đế quốc Pháp đang phục hồi. Vậy phải lợi dụng cuộc đảo chính này để triệt phá hết bọn Pháp đi, khiến cho sau này Nhật đổ ta không phải lo trừ Pháp nữa. Quan niệm ấy hết sức nông nổi... Chúng ta càng không được mắc mưu giặc Nhật vùi đầu trong việc “bài Pháp” để cho giặc Nhật được yên hưởng địa vị bóc lột”³⁷. Đảng cũng phê phán quan điểm lợi dụng Nhật mà mở rộng phong trào bài Pháp “để tăng tinh thần độc lập của nhân dân Đông Dương, để cho nhân dân Đông Dương tập luyện cuộc tranh đấu phản đế”³⁸. Đảng khẳng định: “Lúc này tinh thần độc lập giải phóng, tinh thần phản đế chỉ có thể nảy nở dưới những hình thức tranh đấu cách mạng, chứ không thể nảy nở trong phạm vi cải lương, hợp pháp do Nhật ban cho. Dưới quyền thống trị của phát xít Nhật mà quá trông chờ những khả năng hợp pháp để phát triển cuộc đấu tranh cách mạng là ảo tưởng, nghìn lần ảo tưởng”³⁹.

Trước tình hình Đảng bộ Nam Kỳ có biểu hiện không thống nhất về tổ chức, đồng chí Trường Chinh đã viết bài “Đề thống nhất Đảng bộ Nam Kỳ hãy kíp đi vào đường lối” đăng

trên báo *Cờ Giải Phóng*, số 15 (17-7-1945). Tổng Bí thư Trường Chinh đã nghiêm khắc phê phán những lệch lạc của các đồng chí Nam Kỳ, kêu gọi cán bộ, đảng viên “hãy kíp gạt bỏ mọi thành kiến mà đi vào đường lối của Đảng; thủ tiêu khẩu hiệu của mình mà theo khẩu hiệu của Đảng. Sự thống nhất của Đảng ở Nam Kỳ, một phần lớn do thái độ tự chỉ trích Bôn sê vích của các đồng chí ấy mà quyết định. Chúng ta sẽ phạm phải một tội lớn, nếu trước giờ quyết liệt chúng ta còn chia rẽ mãi”⁴⁰. Những chỉ đạo của Trung ương đã bảo đảm sự thống nhất ý chí, hành động trong toàn Đảng, bảo đảm Đảng đáp ứng vai trò lãnh đạo công cuộc cứu nước đi đến thành công.

Trong cuộc vận động Cách mạng giải phóng dân tộc, báo chí cách mạng là một *công cụ chỉ đạo sắc bén* của Đảng, đã góp phần quan trọng trong truyền tải chủ trương, đường lối cứu nước đúng đắn sáng tạo của đảng đến với các cấp bộ Đảng và đông đảo nhân dân, thức tỉnh tinh thần yêu nước của nhân dân ta, thổi bùng lên ngọn lửa đấu tranh, kêu gọi đồng bào đồng tâm, hiệp lực, tham gia các đoàn thể cứu quốc, củng cố lòng tin của nhân dân vào Đảng, vào Mặt trận Việt Minh, vào thắng lợi của cách mạng, góp phần xây dựng tinh thần quốc tế vô sản trong sáng. Báo chí cách mạng cũng đóng vai trò quan trọng trong công tác chính trị, tư tưởng của Đảng, góp phần làm cho Đảng thống nhất về tư tưởng và hành động, tạo nên sức mạnh của Đảng lãnh đạo thắng lợi Cách mạng Tháng Tám năm 1945.

10, 11, 12. Bộ biên tập Tạp chí cộng sản: *Tạp chí Cộng sản - Những hững đường phát triển*, H, 2000, tr. 25, 25, 27

13, 14, 17, 18, 19, 29, 31, 35, 37, 38, 39. *Ngọn cờ giải phóng*, Nxb ST, H, 1974, tr. 14-15, 69-70, 15, 54, 73, 21, 38, 163, 74, 75, 75

16, 20, 23, 24, 25, 26, 30, 36. Bảo tàng Cách mạng Việt Nam: *Báo Việt Nam Độc Lập 1941-1945*, Nxb Lao động, H, 2000, tr. 38, 449-450, 9, 9, 13, 95, 267, 402-403

21. *Cờ Giải Phóng*, số 13 (16-6-1945)

22. Báo Việt lập ra số đầu tiên vào ngày 1-8-1941, tại Khuổi Nậm (Pác Bó - Hà Quảng - Cao Bằng), có 2 trang khổ nhỏ, in đá, mỗi tháng ra 3 kỳ, mỗi kỳ 400 số. Từ tháng 8-1941 đến tháng 8-1942, lãnh tụ Hồ Chí Minh trực tiếp viết bài, biên tập, hướng dẫn đào tạo cán bộ chuyên trách. Từ số 1 (đánh số là 101 có ý nghĩa kế tục lịch sử của những tờ báo cách mạng ra đời trước đó) đến số 29 (đánh số 129) là báo của Ban Việt Minh tỉnh Cao Bằng. Từ số 30 (đánh số 130) đến số 86 (đánh số 186) là báo của Liên tỉnh bộ Việt Minh Cao Bằng - Bắc Cạn. Từ số 87 (đánh số 187) đến số 135 (đánh số 235) là cơ quan Liên tỉnh Việt Minh Cao - Bắc - Lạng

27. Trường Chinh: *Cách mạng dân tộc dân chủ nhân dân Việt Nam*, Nxb ST, H, 1976, T. 1, tr. 209

28. Dẫn theo Nguyễn Thành: *Báo chí cách mạng Việt Nam 1925-1945*, Nxb KHXH, H, 1984, tr. 286

32. Biên bản tọa đàm Tiền Phong và Giải phóng ở Nam Bộ, Lưu tại Viện lịch sử Đảng

33. *Cách mạng Tháng Tám ở Sài Gòn - Chợ Lớn*. Tư liệu lưu tại Viện Lịch sử Đảng

34. Để giúp đỡ các Đảng cộng sản và tổ chức cộng sản ở nhiều nước trên thế giới, tháng 3-1919, dưới sự lãnh đạo của V.I. Lênin, các Đảng Cộng sản và nhóm cộng sản của 30 nước đã tiến hành Đại hội thành lập QTCS tại Mátxcova. QTCS đã có công lao trong việc tổ chức và lãnh đạo phong trào cộng sản và công nhân thế giới. QTCS rất chú trọng tới vấn đề giải phóng dân tộc. Đến thời gian Chiến tranh thế giới II, căn cứ vào hoàn cảnh mới, tháng 5-1943, Đoàn chủ tịch QTCS, với sự tán thành của đa số các Đảng Cộng sản, đã thông qua Nghị quyết giải tán QTCS.

1, 2. Đảng cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đảng Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2000, T. 6, tr. 552, 546

3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 15, 40. *Sđđ*, T. 7, tr. 79, 118, 118-119, 126, 127, 126, 295, 14, 415